

DEBATARTIKEL

Annette Kamp og Herman Knudsen

Alt for meget arbejde

For flere og flere mennesker fylder arbejdet mere og mere i tilværelsen. Det kan gå ud over forholdet til partner, familie og venner, og det kan gå ud over sundheden. Arbejdet kan udvikle sig til en mani, til arbejdsnarkomani. Årsagen synes at være en kombination af ydre pres og indre lyst. Vi har klippet lidt i pressen fra de sidste måneder:

I kronikken "Arbejdsnarkomani" (Politiken 25. 7. 1999) beskrev Sarah Christensen tendensen som en ny form for narkomani:

Når man først er ramt drejer tilværelsen sig stort set kun om en eneste ting: at arbejde, og det gør man så i en sådan grad at alt andet end arbejdet omkring én forsømmes...

Som med andre former for narkomani spiller gruppepres en stor rolle. Nogle arbejdspladser har en kultur, hvor det kommenteres, hvis folk går når den formelle del af arbejdstiden ophører. Man mobbes ganske enkelt til at blive længere, fordi det ikke er velset at gå tidligere. ... Her har især chefer et stort ansvar for at sikre at arbejdspladsen ikke udvikler en syg kultur. Men det kan være svært hvis chefen selv er arbejdsnarkoman, hvilket ofte er tilfældet, og det ikke er erkendt af chefen, der ofte har levet på den måde i mange år og hvis hele identitet og selvopfattelse er knyttet til arbejdet. Men også de øvrige medarbejders holdning til det at arbejde er væsentlig. Hvis der er en udbredt norm om at arbejdet er vigtigt og det vigtigste, når arbejdet kommer før alt andet, så kan det være svært, ja direkte umuligt at sige fra... Den ansatte tvinges ud i merarbejde og en arbejdsnarkomanilignende tilstand for at bevare sit job. De forsømmer sig selv, deres egen sundhed, deres kæreste, deres børn og så går det pludselig ned ad bakke.

At lange arbejdsdage snarere er reglen end undtagelsen i hvert fald i visse veluddannede grupper bekræftedes af Dansk Magisterforenings Gallup undersøgelse, som viste, at tre ud af fire medlemmer arbejdede 44 timer eller mere om ugen. Men måske er et oprør på vej. Mandag Morgen kunne 16. 8. 1999 berette om modreaktioner hos den ny generation af veluddannede unge under overskriften "Unge kvitter overarbejds-kulturen". De refererede blandt andet en ny undersøgelse fra Foreningen af advokater og advokatfuldmægtige i DJØF. Den viste at halvdelen af dem, der skifter til stillinger i det offentlige, gør det fordi de har svært ved at forlige de lange arbejdstider med hjemmelivet.

Jeg tolker undersøgelsen som tegn på at unge mænd og kvinder er villige til at sætte handling bag ordene, hvis arbejdsgiverne ikke lytter til dem,

siger Jette Snoer, forhandlingschef i DJØFs 3. kontor i artiklen. Og det er der bestemt virksomhedsledere, som ikke har til sinds. En chef fra et af de multinationale konsulentfirmaer understreger, at det ikke er et mål i sig selv at holde på medarbejderne, og

hvis nogle vil væk på grund af arbejdstiden, så hjælper vi dem gerne med at finde et andet job.

Så alt i alt er narkomani måske ikke et dækkende billede, der er også andre kræfter end de indre at kæmpe mod. Og spørgsmålet er, om det at arbejdet invaderer flere og flere sider af livet, alene rammer veluddannede med en karrierelivsform.

Blandt andet IT branchen var i ilden i Aktuelt 19. 8. 1999. Her fik vi historien om en projektkoordinator i edb-branchen, som - for at få et projekt færdigt til tiden - gennem fire måneder arbejdede mellem 60 og 80 timer om ugen:

Til sidst havde jeg det som en zombie. I min fritid tænkte jeg kun på, hvordan jeg kunne løse opgaven. .. Mange i min branche har et modsætningsfuldt forhold til overarbejde. På den ene side vil vi gerne være fri for alt for meget overarbejde. På den anden side synes vi det er spændende, at man en gang imellem skal knokle ekstra for at få en opgave færdig. Det giver sammenhold og bekræftelse af at der er brug for din indsats. Samtidig får de fleste en pæn løn i forhold til at vores uddannelse tager mellem 1½ og 3 år.

Hun så sig tvunget til at sige sit job op, inden projektet var afsluttet. Mere generelt beskriver arbejdsmiljøsekretær Eva Christensen fra PROSA tendensen således (Aktuelt 19. 8. 1999), idet hun refererer til en undersøgelse, der viste, at 42 procent af medlemmerne arbejder over 37 timer om ugen, og at meget overarbejde er forbundet med psykiske og fysiske helbredsproblemer:

Det er fint, at de ansatte bliver grebet af deres arbejde. Men vores undersøgelse viser, at det er et problem, når der ikke er plads til andet end arbejde. Der er en stigende tendens til, at vores medlemmer skal udfylde det meste af deres liv med arbejde.

Debatten om forholdet mellem arbejdsliv og privatliv kan inden for en overskuelig fremtid blive interessant for en større befolkningsgruppe, mener Helle Holt (SFI) i Aktuelt 20. 8. 1999:

I fagbevægelsen diskuterer man aktuelt det udviklende arbejde og kvalitetsløn. Der sker omlægninger af arbejdet til nye værdier, som gør det mere karrierepræget. Nu skal man ikke længere sælge sin tid, men også sælge sin sjæl, og man kan spørge hvad den ændring vil få for konsekvenserne for familierne.

Den tyske sociolog Ulrik Beck tager et andet perspektiv på disse forandringer i arbejdslivet. Han beskriver i sin seneste bog *Schöne neue Arbeitswelt* en tendens til, at færre og færre får del i arbejdet, i hvert fald i form af et almindeligt fuldtidsjob. I Politiken 28. 3. 1999 udtalte han:

Min pointe er, at kapitalismen er ved at tage livet af arbejdet. Arbejdsløshed rammer ikke kun de marginale grupper i samfundet... Den meget hyldede kur mod ledighed, at gøre beskæftigelse fleksibel, har kun forlænget sygdommen. Den har absolut ikke gjort noget for at helbrede den. I stedet spreder den nye sygdom sig: arbejdsløshed, deltidsarbejde og usikre ansættelser.

I denne beskrivelse står vi altså mellem Scylla og Charybdis. Enten ædes vi af arbejdet, eller vi står forarmede og tomme udenfor. Det gør det nærliggende at citere *Kapitalen* af Karl Marx (Rhodos 1971, p. 896):

Det overarbejde, der udføres af den beskæftigede del af arbejderklassen, får arbejderklassens reserver til at svulme, mens omvendt det forøgede tryk, reserverne udgør gennem deres konkurrence over for de beskæftigede, tvinger de beskæftigede til overarbejde og til at underkaste sig kapitalens diktat. Det, at en del af arbejderklassen er fordømt til tvungen lediggang, fordi den anden del arbejder alt for meget og vice versa, bliver et middel til berigelse for den enkelte kapitalist.

Hvadenten nu sammenhængen mellem alt for meget arbejde til nogle og alt for lidt arbejde til andre er den samme i dag som på Marx' tid: Også i dag er der tale om en polarisering, og også i dag er der grund til at debattere og forske i de problemer, der følger af et stort og systematisk overarbejde.